

OLLI ROSENQVIST

Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kohti yhteiskäyttöisiä kulttuurisia paikkatietoja

S ukellettaessa kansallisten ja alueellisten kulttuurien sisälle voidaan havaita, että niillä on kiinnikkeitä maapallon pinnalla sijaitseviin paikkoihin (ks. Luoto 2008). Paikat ovat yksilöllisten ja yhteisöllisten identiteettien kiintopisteitä. Se, mitkä paikat koetaan tärkeiksi, vaihtelee yksilöittäin ja yhteisöittäin. Näin ollen kukin yksittäinen paikka merkitsee eri asioita eri yksilöille ja yhteisöille. Vaikka yhteiskunta on globalisoitumassa kovaa vauhtia, sen rinnalla kulkee yksilöiden tarve etsiä merkityksiä ja juurevuutta paikallisista ympäristöistä. Maapallon pinta rakentuu lukemattomasta määrästä – tavalla tai toisella – henkisesti tärkeitä paikkoja. Identiteettien rakentamisen ja uudistamisen näkökulmista voidaan ajatella, ettei niiden tarjoamia mahdollisuuksia ei vielä ole hyödynnetty täysimääräisesti. Paikkojen kulttuurisia ominaisuuksia koskevat moninaiset tiedot on mahdollista saada hallintaan tietojärjestelmien sekä tieto- ja viestintäteknologian avulla. Paikan maantieteellinen sijainti – esimerkiksi koordinaattien tai osoitteen muodossa – yhdistää paikkaa koskevia tietoja, jolloin tiedot on mahdollista kerätä kulttuuriseksi paikkatietojärjestelmäksi.

Luon tässä kirjoituksessa katsauksen haasteisiin ja mahdollisuuksiin, jotka liittyvät pyrkimykseen hyödyntää nykyistä tehokkaammin erilaisia henkisesti tärkeitä paikkoja maassamme ja alueillam-

me. Katsaus on osa Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa vuonna 2010 toteutettua, maa- ja metsätalousministeriön maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän esityksestä rahoittamaa *Syvähenkiset paikat vaihtoehtomatkaailun kohteiksi – kartoitusprosessin analyysi* -seurantatutkimusta. Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida yliopistokeskuksen koordinoimana käynnissä olevan, *Genius loci – paikalliset pyhiinvaellusreitit Keski-Pohjanmaalla* -nimisen tutkimus- ja kehittämishankkeen kartoitusvaiheen toteutusprosessia. Genius loci -hanketta on tähän mennessä toteutettu paikallisen Leader-rahoituksen ja sitä täydentävän muun alueellisen rahoituksen turvin. Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa on kartoitettu maakuntarajat ylittävän, niin sanotun laajan, historiallisen Keski-Pohjanmaan alueella sijaitsevia, henkisesti tärkeitä paikkoja ja niihin liittyviä tarinoita. Ministeriön rahoittaman seurantatutkimuksen tarkoituksena oli arvioida valtakunnallisesta näkökulmasta ja Genius loci -hankkeesta saatujen kokemusten pohjalta niitä haasteita ja mahdollisuuksia, joita kulttuurisen paikkatiedon kartoittamiseen ja hyödyntämiseen liittyy.

Itse olen toiminut sekä Syvähenkiset paikat -hankkeen vastuullisena tutkijana että avustavana tutkijana Genius loci -hankkeen kartoitusvaiheessa, jota on johtanut tutkija Ilkka Luoto ja jossa ovat työskennelleet myös tutkimusjärjestelijä

Annika Nyström ja professori Kari Ilmonen. Korostettakoon, että Genius loci -hankkeen kartoitustulokset tullaan julkaisemaan aikanaan erikseen. Tässä katsauksessa pyrin kartoitusprosessin yksityiskohtaisen ja tiheän kuvauksen avulla osoittamaan ja konkretisoimaan kulttuurisen paikkatiedon hyödyntämiseen liittyviä haasteita. Kulttuurinen tieto on moninaista ja se sijaitsee hajallaan eri lähteissä. Monen asian osalta olisi tarkoituksenmukaista, että tiedot olisivat koko valtakunnan tasolla yhteiskäytössä. Perehtyminen Keski-Pohjanmaan alueellisen kartoitushankkeen toteutuksen yksityiskohtiin auttaa muodostamaan realistista käsitystä myös kansallisen tason haasteista ja niihin mahdollisesti liittyvistä maaseutupolitiikan uudelleen-suuntaamistarpeista.

Henkisesti tärkeät paikat ja matkalla oleminen

Latinankielinen termi genius loci tarkoittaa paikan henkeä. Genius loci voi rakentua niin kulttuurin (esimerkiksi historia, tarinat, syvähenkisyys, uskonnollisuus, eettisyys, itsekuri, hiljaisuus) kuin myös luonnon (esimerkiksi meri, järvi, joki, metsä, suo, hiljaisuus) ominaispiirteiden ympärille. Paikoihin on kasautuneena lukematon määrä erilaisia faktoja, kertomuksia ja fiktioita, joita voidaan hyödyntää paitsi yksilön ja yhteisön identiteetin rakentamisessa myös markkinoitaessa paikkaa ulkopuolisille.

Viime vuosikymmeniin asti henkisesti tärkeitä paikkoja on analysoitu eniten pyhiinvaellukseen liittyvän tutkimuksen yhteydessä. Yhteiskunnan ja uskontoelämän maallistumisen mukana hengellisesti tärkeiden paikkojen rinnalle on nostettu myös muunlaiset henkisesti merkityksekkäät paikat. Monet ihmiset kantavat läpi elämänsä mukanaan esimerkiksi lapsuutensa henkisesti tärkeitä paikkoja. Paikallishistorioihin sisältyy lukematon määrä tarinoita, jotka ovat tällä hetkellä suureksi osaksi paikallisten asiantuntijoiden arkistoissa ja mielen lokeroissa. Saattamalla nämä tarinat nykyistä tehokkaammin paikalliseen tietoisuuteen voidaan vahvistaa paitsi ihmisten paikallistietoisuutta myös paikallista identiteettiä kokonaisuudessaan. Tavoitteen haasteellisuutta voidaan kuvata lapsiperhe-

esimerkin avulla: mikä olisi nykyisen informaatio- ja tavaraähkyn oloissa sellainen paikallisuuden muoto, joka houkuttelisi lapsiperheet vapaa-ajalla ulos kodeistaan, paikallisen perinteen pariin, pois television, tietokonepelien ja tietoverkkojen tarjoaman virtuaalikulttuurin piiristä?

Henkilökohtaisen ja paikallisen identiteetin etsintä, pyhiinvaellus ja matkailu eivät tänä päivänä ole täysin toisistaan irrallaan olevia asioita, vaan ne kaikki voidaan tulkita olemiseksi matkalla jostakin jonnekin, olemiseksi jonkinlaisessa rajatilassa (ks. esim. Turner 1973) tai kolmannessa tilassa (ks. esim. Soja 1980). Noga Collins-Kreiner (2010: 441) on tutkinut pyhiinvaellusta tarkoittavan englanninkielisen pilgrimage-sanan etymologiaa ja todennut sen periytyvän latinankielisestä peregrinus-termistä. Tämän perusteella pyhiinvaeltajan tulkintaa voidaan laajentaa uskonnollisen matkajaan lisäksi tarkoittamaan muun muassa ulkomaalaista, seikkailijaa, pakolaista, matkustajaa, tulokasta ja muukalaista – miksei myös matkailijaa. Myös englannin tourist-sanalla on latinankielinen alkuperä, tornus-termi. Se tarkoittaa henkilöä, joka tekee kiertomatkan – tavallisesti hovin vuoksi – niin, että hän palaa lähtöpisteeseensä (emt.: 441). Voidaan kuitenkin kysyä, onko kukaan matkailija täsmälleen entisensä matkalta palatessaan.

Collins-Kreinerin (2010: 442) analyysiä soveltaen voidaan ajatella, että kaikki ”pyhiinvaeltajat” – niin uskonnolliset kuin myös ei-uskonnolliset, itseään etsivät matkajat – tavoittelevat samaa asiaa: mystistä tai uskonnollis-maagista kokemusta; hetkeä, jolloin he kokevat jotakin tavanomaisesta, arkisesta poikkeavaa ja saavuttavat tietynlaisen, erityisen henkisen tilan, jota voidaan kutsua myös pyhäksi. Tällaiset kokemukset ovat enemmän tai vähemmän riippuvaisia paikoista ja niihin liittyvistä tarinoista. Genius loci -hankkeessa merkittävän kenttätyön eli teemahaastattelut tehneen Nyströmin (2010) mukaan olennaista on tunteiden herättäminen: kun syntyy tunteita, paikka voi tuntua syvähenkiseltä tai pyhältä. Tunteiden herääminen ei aina edellytä tarinaa, vaan esimerkiksi muinaiset asuinpaikat ja muinaisjäänökset voivat synnyttää syvähenkisiä tunteita jopa ilman niihin liittyvien tarinoiden reflektointia.

Genius loci -hanke pyrkii näkemään uudella tavalla

Vuoden 2010 alussa käynnistyneen Genius loci – Paikalliset pyhiinvaellusreitit Keski-Pohjanmaalla -hankkeen tarkoituksena on herätellä ihmisten kiinnostusta paikallisiin ympäristöihin ja niiden kulttuuriperintöön. Nostamalla ihmisten tietoisuuteen henkisesti tärkeitä paikkoja ja niihin liittyviä tarinoita sekä rakentamalla näistä houkuttelevia paikallisten pyhiinvaelluskohteiden verkostoa ja reitistöjä voidaan samanaikaisesti edistää niin paikan ja alueen identiteetin rakentamista, matkailuelinkeinoja kuin myös maaseudun kehitystä yleisemminkin. Hankkeessa keskitytään uuden löytämiseen. Näin ollen suurimman kiinnostuksen kohteina ovat päänähtävyyksien sivupoluilla sijaitsevat paikat, jotka soveltuvat erityisesti omaehtoiseen, ekologisesti kestäväan ja henkisyttä tavoittelevaan matkailuun.

Genius loci -hanke rakentuu kolmesta ajallisesti toisiaan seuraavasta vaiheesta: 1) kartoitus, 2) toteuttaminen ja 3) markkinointi. Kartoitusvaihe alkoi vuoden 2010 alussa ja se päättyi keväällä 2011, jolloin toisen ja kolmannen vaiheen suunnitelmat ja aikataulut tarkentuvat.

Hankealue määritettiin alun perin päärahoittajien eli paikallisten Leader-ryhmien toiveiden mukaisesti: siihen kuuluvat Pirityisten ja Rieska-Leaderin alueet kokonaisuudessaan, viisi kuntaa Keskipiste-Leaderin alueelta ja kaksi kuntaa Aktion Österbottenin alueelta (ks. kuva 1). Tavoitteena on lähitulevaisuudessa laajentaa hankealue koko Botnia-alueen kattavaksi siten, että siihen kuuluisivat Keski-Pohjanmaan maakunta, Pietarsaaren seutukunta ja Oulun Eteläinen -yhteistyöalue kokonaisuudessaan (ks. Rantanen 2009: 5).

Genius loci -hankkeen kartoitusvaiheessa on kerätty tietoa paitsi itse kohteista (esim. sijainti, koordinaatit, osoite, tarinat ja muut ominaisuudet)



KUVA 1. Genius loci -hankealue ja sen suunnitellut laajentamisen suunnat.

myös kohteissa ja niiden ympäristöissä aktiivisesti toimivista organisaatioista, kuten julkisyhteisöistä, yhdistyksistä ja yrityksistä, sekä henkilöistä, kuten oppaista ja muista asiantuntijoista. Tietoa on kerätty pitäen mielessä, että rakennettavia kohdeverkoja ja -reitistöjä voidaan tarjota sekä paikallisille asukkaille että matkailijoille. Lähtökohtana on ollut myös se, että henkisesti tärkeät paikat tulee tarjota kiinnostuneille paitsi fyysisinä vierailukohteina myös niiden tarinallisuutta korostavina internet- ja mobiilipalveluina.

Teknologian käyttö on erityisen perusteltua luonnoita tai miljööltaan herkempien kohteiden tapauksessa. Tällaisille ”hiljaisille” kohteille on tyyppillistä, että ne on merkitty huonosti maastoon tai merkinnät puuttuvat kokonaan. Teknologia mahdollistaa tiedon tuomisen paikan päälle ilman, että kohdetta itsessään tarvitsee turmella tai rakentaa suuressa määrin.

Luottamuksen rakentamisen ja sitouttamisen haasteet

Henkisesti tärkeiden paikkojen ympärillä vaikuttaa monenlaisia toimijoita, jotka kaikki olisi saatava puhaltamaan yhteen hiileen ja rakentamaan yhteistyössä paikallista kulttuuristen kohteiden verkostoa ja niihin liittyvää tietojärjestelmää: seurakunnat, kotiseutuyhdistykset, kyläyhdistykset, muut yhdistykset, matkailuyritykset, yrittäjäyhdistykset, Leader-ryhmät, kuntien kulttuuri- ja elinkeinovastuut, media sekä erilaiset muut kehittäjäorganisaatiot.

Genius loci on laajan yhteistyön verkostohanke, jossa rakennetaan aluksi paikallisia ja alueellisia ja jatkossa myös enenevässä määrin kansallisia ja kansainvälisiä yhteyksiä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välille. Paikallisen osaamisen ja tietoisuuden lisääminen antaa mahdollisuuksia uudensille yhteistyömuodoille ja jopa uusien yritysten syntymiselle. Kun yritysten toiminta kytkeytyy alueen kulttuuri-, liikunta- ja hyvinvointialan järjestöihin sekä oppilaitoksiin ja seurakuntiin, yritysten ohessa vahvistuu myös yritysten toimintaympäristö.

Tarkoituksena on, että lähitulevaisuudessa alueen yritykset, yhdistykset, julkisen sektorin toimijat ja yksittäiset kansalaiset ryhtyvät yhteistyössä tarjoamaan synnyttävää reitistöä ja siihen liitty-

viä palveluja paitsi oman alueen asukkaille myös alueella vieraileville matkailijoille. Suurin yksittäinen verkostohanke on jatkuvuus, joka pyritään turvaamaan verkottamalla aktiiviset paikalliset toimijaryhmät. Paikallisten toimijoiden aktivoituminen synnyttää yhdessä tekemisen kautta aitoa ja modernia kotiseutuhenkä. Yhteyksien luominen kansallisen ja kansainvälisen tason toimijoihin on tärkeää, jotta kehittämisprosessi säilyttää elävän ja omalta osaltaan jatkuvuutta turvaavan yhteyden alueen ulkopuoliseen maailmaan.

Yhteistyökuvioiden lisäksi merkittävä tekijä hanketta koskevan luottamuksen rakentamisessa on tiedotus – etenkin konkreettisten toimenpiteiden käynnistysvaiheessa. Genius loci -hankkeen julkisen lähtölaukauksen muodostivat medialle suunnattu tiedotustilaisuus ja siihen liittyneet haastattelut. Yliopistokeskuksen internetsivuille avattiin loma, jolla kaikki halukkaat voivat ilmoittaa syvähenkisiä paikkoja tutkijoille. Hanke oli samaan aikaan näkyvästi esillä paikallisessa mediassa. Keskipohjanmaa-, Österbottens Tidning - ja Kaleva-sanomalehdissä oli ilmoitukset, joissa kansalaisia pyydettiin ilmoittamaan tutkijoille henkisesti tärkeitä kohteita yliopistokeskuksen internetlomakkeella sekä tiedotettiin neljästä kaikille kansalaisille avoimesta hankkeen tiedotus- ja keskustelutilaisuudesta. Tilaisuudet järjestettiin Lestijärvellä, Kruunupyssä, Kannuksessa ja Haapajärvellä.

Lehdistössä tiedotustilaisuudet ja tiedotteet saivat vuoden 2010 aikana kohtalaisesti vastakaikua. Hankealueen kolmesta suurimmasta alueellisesta sanomalehdestä kaksi julkaisi kumpikin kaksi juttua hankkeesta. Paikallislehtien osalta tiedotteita toimitettiin yhteensä kuudelletoista alueen lehdelle, joista viisi julkaisi yhden tai kaksi juttua hankkeesta. Aloitustilaisuuden tiedotustilaisuuden jälkeenkin hankkeesta tiedotettiin vuoden 2010 aikana ahkerasti, muun muassa kolmessa paikallisessa, kolmessa alueellisessa, kolmessa kansallisessa ja kahdessa kansainvälisessä tilaisuudessa.

Laaja, sektorirajat ylittävä yhteistyö vaatii syntymään valtavan määrän tiedotusta, keskustelua ja palavereja. Mitä enemmän puhetta saadaan aikaiseksi, sitä varmemmin saadaan hanke liikkeelle ja kiihtyvään vauhtiin. Tarvittavan luottamuksen synnyttäminen edellyttää paitsi näkymistä ja kuu-

lumista myös näkemistä ja kuulemista. Todellinen sitoutuminen tulee mitattavaksi vasta siinä vaiheessa, kun sovitaan konkreettisesti kartoitusvaiheen jälkeisestä työnjaosta. Genius loci -hanke on tätä joulukuussa 2010 kirjoitettaessa vielä luottamuksen rakentamisen vaiheessa.

Olemassa olevien aineistojen moninaisuus

Henkisesti tärkeitä paikkoja koskevia tietoja ja tarinoita on löydettävissä hyvin monenlaisista lähteistä. Osa tietovarannoista on jalostettu tietokannoiksi ja -palveluiksi, joita yleisöllä on mahdollisuus tarkastella internetin kautta. Genius loci -hankkeessa tietoaineistoja kartoitettiin tutustumalla aihepiiriin liittyviin painettuihin ja digitaalisiin julkaisuihin, aiempiin hankkeisiin ja niiden tuloksiin, internetsivustoihin, tietokantoihin ja -järjestelmiin; järjestämällä alueellisia tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia; keräämällä tietoa kaikille kansalaisille avoimella internetkyselyllä; tekemällä haastatteluja sekä valokuvaamalla potentiaalisia kohteita. Tietoa on valtavasti: suurimpana ongelmana on, että tieto on hajallaan.

Hyvän käsityksen kirjallisen materiaalin laajuudesta ja moninaisuudesta saa käymällä Vetelin Kotiseutuyhdistyksen (2010) sivuilla. Siellä kotiseutukirjallisuus on jaettu 14 luokkaan: 1) maakunnalliset ja alueelliset tarinat ja tutkielmat; 2) pitäjähistoriat; 3) seurojen ja yhdistysten historiikit; 4) osuustoiminta, yhteisöt ja yritykset; 5) seurakuntien ja uskonnollisten liikkeiden historiikit; 6) nuottikirjat; 7) kyläkirjat; 8) sukukirjat; 9) koululaitoksen historiikit; 10) kulttuuri ja perinne; 11) muistelmat ja elämäkerrat; 12) sotiemme vaiheita käsittelevä kirjallisuus; 13) runot, kaunokirjallisuus sekä 14) muu kirjallisuus. Kun jokaisesta maakunnasta löytyy vastaavia kirjallisia aineistoja, voidaan vain kuvitella tällaisen aarteiston laajuutta koko maassa. Täydennyksenä edellä olevaan luetteloon voidaan todeta, että myös kotiseutuyhdistysten julkaisemat kotiseutu- ja joululehdet ovat antoisia tarinoiden lähteitä.

Genius loci ei ole ensimmäinen Keski-Pohjanmaalla toteutettava hanke, jossa pyritään kartoittamaan ja tuotteistamaan paikalliskohteita. Esimer-

kiksi Kotiseudun muisti-, Aikamatka-, Kulttuuri-polku- ja Plakaati-hankkeissa on esitelty alueen arkeologia, historiallisia ja luontokohteita. Monia merkittäviä henkisesti tärkeitä kohteita, kuten Tankarin majakkasaarta Kokkolan edustalla, Metsäpeuranmaan erämaata Suomenselän vedenjakaja-alueella ja Ulkokallan saarta Kalajoen edustalla, on kehitetty hanketoiminnan avulla matkailun näkökulmasta. Hanketoimintaa on myös monien Keski-Pohjanmaalla vaikuttavien, kulttuurista paikkatietoa jakavien internetpalvelujen taustalla. Tällaisia palveluja ovat esimerkiksi K. H. Renlundin museon (2010) ylläpitämä Keskipohjalaisia museoita ja kulttuuriympäristöjä -sivusto; Pohjois-Pohjanmaan kirjastojen (2010) ylläpitämä KirjastoVirma -sivusto, jonka tavoitteena on pohjoispohjalaisen kulttuurin tallentaminen tietoverkkoihin sekä Saarijärven-Viitasaaren Seudun Matkailuyhdistyksen (2010) ylläpitämä Luontoreitit-sivusto. Genius loci -hankkeen tavoitteena on nostaa jo olemassa olevaa osaamista, valmiita kohteita ja reittejä sekä paikallista tietoa entistä paremmin ja entistä käyttökelpoisemmässä muodossa esille.

Valtakunnallisissa tietorekistereissä ja internetpalveluissa, hankkeen kannalta olennaiset, luonnon- ja kulttuuriympäristöä koskevat taustatiedot löytyvät Suomen ympäristökeskuksen (2010) ylläpitämästä OIVA-palvelusta sekä Museoviraston (2010a; 2010b) ylläpitämistä Kulttuuriympäristön rekisteriportaalista ja RKY-palvelusta. OIVA:sta löytyy tietoja Natura 2000- ja muista luonnonsuojelualueista, Kulttuuriympäristön rekisteriportaalista tietoja muinaisjäänneksistä ja rakennuserintökohteista ja RKY-palvelusta tietoja valtakunnallisesti merkittävistä kulttuuriympäristöistä. Tarinavarannon eräänlaisen valtakunnallisen perusaineiston muodostaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (2010) Kansanrunousarkisto, joka määrittelee itsensä suomalaisen henkisen perinteen ja folkloristisen tutkimuksen keskusarkistoksi. Lähelle Genius loci -hankkeen aihepiiriä sijoittuu myös Kirkkopalvelut ry:n (2010) ylläpitämä, tiekirkkoverkon ympärille rakentuva Taivaallinen taukopaikka -sivusto. Perustietoja potentiaalisten kohteiden ympärillä toimivista organisaatioista on valtakunnan tasolla saatavista esimerkiksi Patentti- ja rekisterihallituksen (2010) yritys- ja yhteisö-

tietojärjestelmästä sekä Tilastokeskuksen (2010) yritys- ja toimipaikkarekisteristä.

Uuden aineiston hankinta ja järjestäminen

Runsaiden olemassa olevien aineistojen lisäksi on tarpeellista etsiä myös kiinnostavaa, uutta tietoa niiden täydennykseksi ja omaperäisen lopputuotoksen aikaan saamiseksi. Genius loci -hankkeessa uutta tietoa pyrittiin löytämään järjestämällä alueellisia tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia, toteuttamalla internetkysely sekä haastattelemalla paikallisia asiantuntijoita.

Hankkeen aloitusvaiheessa keväällä 2010 järjestettiin paikallisen väestön aktivoimiseksi neljä avointa, alueellista keskustelu- ja tiedotustilaisuutta. Tilaisuudet houkuttelivat väkeä paikalle vaihtelevasti. Lestijärven kunnantalolle ei ulko-ovea avannutta kiinteistöpäivystäjää lukuun ottamatta ilmaantunut yhtään kuulijaa eikä keskustelijaa, Kruunupyssä sijaitsevaan Hopsalan kylätaloon saapui 17 henkilöä, Aapan tupaan Kannuksen Mäkiraonmäellä 18 henkilöä ja Haapajärven seurakuntatalolle viisi henkilöä. Paikalla olleiden kesken syntyi kyllä vilkasta, hanketta koskevaa keskustelua, mutta osallistujamäärät jäivät pienemmiksi kuin mitä alun perin toivottiin. Suuremman osallistujamäärän saavuttamiseksi tiedotustilaisuudet olisi ilmeisesti pitänyt järjestää erikseen hankealueen jokaisessa 21 kunnassa, mutta niin suureen tiedotuskampanjaan hankkeessa ei ollut aikaa varattavissa.

Genius loci -hankkeen tiedotuksessa korostettiin, että vihjeitä pyhiinvaelluskohteiksi haluttiin saada nimenomaan projektia varten rakennetun internetkyselyn kautta. Kyselyssä tiedusteltiin muun muassa ilmoittajan nimeä ja yhteystietoja, kohteen ominaisuuksia ja siihen liittyviä tarinoita sekä muita evästyksiä hankkeen edistämiseksi. Vuoden 2010 aikana internetkyselyyn saatiin 59 vastausta.

Kaiken kaikkiaan aluetilaisuudet ja internetkysely tavoittivat hankkeen aihepiiristä vain jäävuoren huipun. Kuitenkin niiden merkittäväksi ansioksi voidaan nostaa se, että niiden avulla päästiin kätevästi paikallisten asiantuntijoiden jäljille. Voidaan sanoa, että Genius loci -hankkeessa avainhenkilöiden teemahaastattelut muodostuivat tärkeim-

mäksi uuden aineiston hankintakeinoksi.

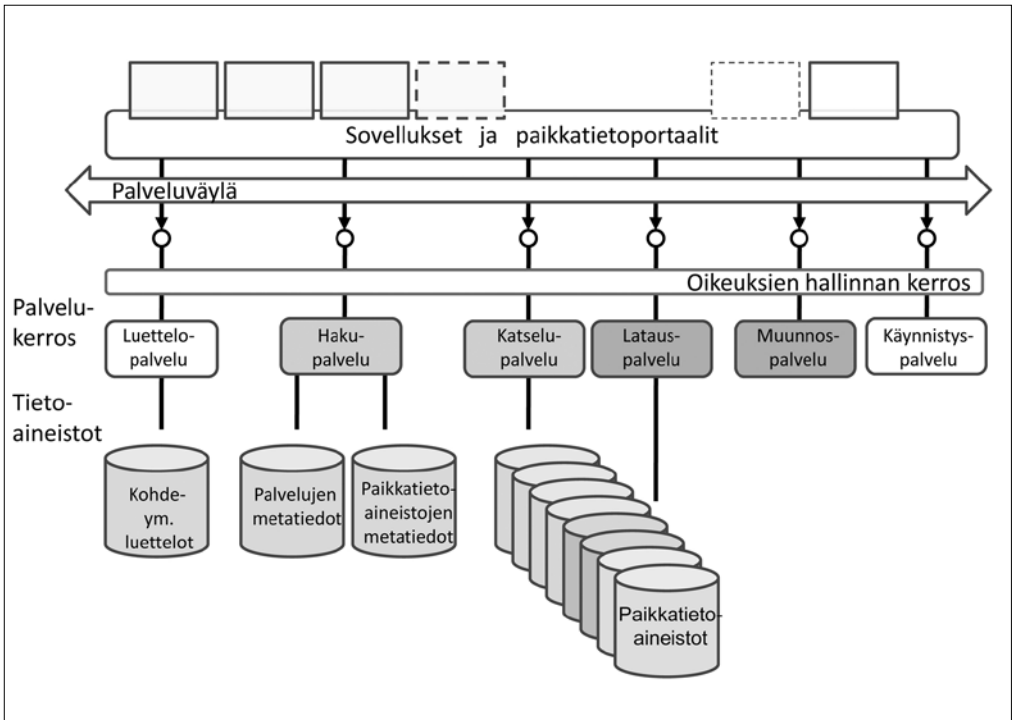
Kesän 2010 aikana tehtiin yhteensä 29 haastattelua ja haastateltuja henkilöitä oli 42. Haastattelut toteutettiin haastateltujen toimipaikoissa tai itse kohteissa. Myös täydentäviä puhelinhaastatteluja tehtiin. Haastateltavat valittiin niin sanotulla lumipallomenetelmällä siten, että kultakin haastatelluta kysyttiin vihjeitä uusiksi haastateltaviksi. Haastattelut on litteroitu ja arkistoitu. Osasta kohteita on myös valokuvia.

Aluetilaisuuksista, internetkyselystä ja haastatelluista kerätyt tiedot syötettiin Excel-taulukkolaskentatiedostoon, sen kolmelle välilehdelle niin, että kohteita koskevat tiedot ovat yhdellä välilehdellä, kohteiden ympäristöissä toimivien julkisorganisaatioiden, yhdistysten ja yritysten toimipisteitä koskevat tiedot toisella välilehdellä ja kohteiden ympärillä toimivia asiantuntijoita koskevat tiedot kolmannella välilehdellä. Kohteet, toimipisteet ja asiantuntijat on taulukoissa koodattu niin, että ne voidaan linkittää toisiinsa ja kaikki tiedot ovat siirrettävissä myöhemässä vaiheessa varsinaisten tietokantaohjelmien ja paikkatietojärjestelmien käsiteltäviksi. Joulukuun 2010 alussa tiedostoon oli tallennettuna 321 kohdetta, 312 toimipistettä ja 552 asiantuntijaa.

Genius loci -tietokannan sisällön analyysi valmistuu kevään 2011 kuluessa. Näin ollen tätä kirjoitettaessa ei vielä pystytä sanomaan, missä määrin tiedon keruussa on kyetty löytämään täysin uutta tietoa. Toisaalta arkistojen kätköissä näyttää olevan paljon sellaista tietoa, joka on ehkä päässyt paikalliselta väestöltäkin unohtumaan ja jota kannattaa näin ollen tuoda uudelleen, tuoreella tavalla esille.

Kohti yhteiskäyttöisiä paikkatietoja

Henkisesti tärkeitä paikkoja koskevan tietokannan rakentamista haittaa eniten se, että luontoa, kulttuuria ja niihin liittyviä tarinoita koskevat tiedot ovat hajallaan. Vaarana on, että erinäiset, rajallisen ajan toiminnassa olevat kehittämissuunnitelmat lähtevät liikkeelle ikään kuin nollapisteestä. Ne eivät ehdi eivätkä resurssiensa puitteissa kykene ottamaan huomioon aiemmin tehtyä työtä. Tämä johtaa siihen, että päällekkäistä työtä tehdään runsaasti. Samasta aiheesta syntyy inhimillisten seikkojen vuok-



KUVA 2. Inspire-arkkitehtuuri: paikkatietoaineistot, palvelurajapinnat ja paikkatietosovellukset (Maanmittauslaitos/Inspire-sihteeristö 2010)

si useita versioita ja lopulta toimijat ovat ymmällään kaaoksen keskellä: ”kannattaako minun olla mukana tässä vai tuossa?” Moninainen, hajallaan oleva tieto on hallittavissa yhteiskäyttöisten tietojärjestelmien sekä tieto- ja viestintäteknologian avulla.

Euroopan parlamentti ja neuvosto (2007) antoivat vuonna 2007 jäsenmailleen Euroopan yhteisön paikkatietoinfrastruktuurin perustamista koskevan direktiivin eli lainsäädäntöohjeen (ns. Inspire-direktiivi 2007/2/EY). Tavoitteena on yhtenäistää Euroopan laajuisesti julkisen hallinnon paikkatietovarantojen hallintaa ja käytettävyyttä sekä velvoittaa viranomaiset saattamaan direktiivin piiriin kuuluvat paikkatietoaineistot tietoverkkojen kautta yhteiskäyttöön. Suomessa Inspire-direktiivin voimaan saattamiseksi on säädetty Laki paikkatietoinfrastruktuurista (421/2009) ja Asetus paikkatietoinfrastruktuurista (725/2009, muutos 1282/2009). Lain mukaan Inspire-direktiivin liitteissä I, II ja III esitettyjä paikkatietoja hallinnoivi-

en viranomaisten on huolehdittava tiettyjen määraaikojen puitteissa siitä, että aineistot ovat ajan tasalla ja yhteiskäytön edellyttämässä muodossa. Säädösten voimaan saattamista koordinoi Maanmittauslaitos (2010), muun muassa ylläpitämällä infrastruktuurin toteuttamista ja hyödyntämistä tukevaa, Paikkatietoikkunaksi nimettyä internet-sivustoa. (Pikaopas... 2010: 2–3.)

Maanmittauslaitoksen Inspire-sihteeristö hahmottaa eurooppalaista paikkatietoarkkitehtuuria kuvan 2 mukaisesti. Paikkatietoaineistot koostuvat paitsi itse tiedoista myös aineiston ja palvelujen ominaisuuksia kuvaavista metatiedoista. Tietoaineistoja hyödynnetään erilaisten palvelurajapintojen kautta. Paikkatietoaineistojen tuottajien vastuulla on katselu- ja latauspalvelujen tuottaminen; maanmittauslaitos huolehtii tukipalveluina luettelo-, haku- ja muunnospalveluista (Pikaopas... 2010: 6). Kun paikkatietoja aletaan hyödyntää erilaisten aineistojen välisten rajapintojen kautta, selvät linjaukset

aineistoihin liittyvistä oikeuksista tulee olla sovittuna. Tämän jälkeen erilaiset paikkatietosovellukset ja -portaalit voivat linkittyä julkisen hallinnon paikkatietovarantoihin. Tällaisella yhteiskäytöllä voidaan merkittävästi vähentää päällekkäistä työtä.

Genius loci -hankkeen ja laajemminkin kulttuurisen paikkatiedon hyödyntämisen näkökulmasta tärkeimmät julkisen hallinnon paikkatietoineistot – Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämät tiedot Natura 2000 -alueista ja luonnonsuojelualueista sekä Museoviraston ylläpitämät tiedot muinaisjäänöksistä, rakennusperintökohteista ja valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista ympäristöistä – ovat tulossa yhteiskäytön piiriin Inspire-direktiivin täytäntöön panon ensimmäisessä vaiheessa, katselupalvelujen osalta 9.5.2011 mennessä (Pikaopas... 2010: 9). Keski-Pohjanmaan henkisesti tärkeiden paikkojen tietojärjestelmää samoin kuin muitakin kulttuurisia paikkatietojärjestelmiä kannattaa kehittää sillä tavoin, että ne ovat yhteen sopivia Inspire-direktiivin mukaisen paikkatietoinfrastruktuurin kanssa.

Paikkatietopalvelun rakentamisen haasteita

Henkisesti tärkeitä paikkoja koskevan paikkatietopalvelun suurin haaste liittyy toimijoihin: organisaatioista ja asiantuntijoista ei ole helppoa saada luotettavaa ja ajan tasalla pysyvää paikkatietoa. Tähän vaikuttavat muiden muassa lainsäädännölliset seikat, kuten yksityisyyden suoja ja erilaiset salassapitosäännökset. Tämä on johtanut siihen, että paikkatietosovellutusten kehittäjien ja paikkatietopalvelujen tarjoajien täytyy itse kerätä tiedot toimijoista, mikä puolestaan johtaa päällekkäiseen työhön ja resurssien tehostamaan käyttöön.

Olisi toivottavaa, että esimerkiksi maaseutumatkailun edistämiseksi jokin valtakunnallinen taho keräisi ja ylläpitäisi paikkatietoja matkailuyrityksistä ja -kohteista niin, että ne olisivat alueellisten hankkeiden hyödynnettävissä; kymmenistä tai sadoista matkailuportaaleista eivät hyödy matkailijat, matkailuyritykset eikä kansantalous. Ajatusta voidaan laajentaa vielä tästäkin huomaamalla, että maaseutumatkailulla, maaseudulla asumisen ja maaseutukulttuurin edistämiseksi sekä kotiseututyöllä on yh-

teinen intressi kerätä ja ylläpitää kulttuurista paikkatietoa. Mutta mikä olisi se taho, joka saisi tällaiset pyrkimykset yhteisrintamaan, rakentamaan yhteistä paikkatietopalvelua? Kannattaisiko tässä asiassa suunnata maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän teemaryhmien – lähinnä matkailu-, maaseutuasumisen ja kulttuuriteemaryhmän, ja miksei myös toimintaryhmäryhmän – toimintaa yhteiseen ponnisteluun yhteiskäyttöisen, yleishyödyllisen kulttuurisen paikkatietojärjestelmän ja -palvelun rakentamiseksi?

Yksi vaihtoehto paikkatietopalvelun dynaamisuuden varmistamiseksi voisi olla niin sanotun sosiaalisen median periaatteiden hyödyntäminen eli vuorovaikutteisuuden lisääminen palvelun tuottajien ja käyttäjien välillä. Esimerkiksi henkisesti tärkeiden paikkojen tapauksessa kansalaiset voisivat ilmoittaa suoraan paikkatietopalveluun uusia kohteita, palvelun järjestäjä tutkisi niitä ja parhaassa tapauksessa hyväksyisi ne julkaistaviksi. Mahdollisesti kohteista voitaisiin myös keskustella palveluportaalin keskustelu- ja blogipalstoilla.

Joka tapauksessa henkisesti tärkeitä paikkoja koskevan paikkatietopalvelun rakentaminen vaatii kolmenlaisen osaamisen tiivistä yhteen nivomista. Tarvitaan 1) humanisti, joka ymmärtää, mikä on kansalaisille henkisesti tärkeää, 2) tietokanta- ja paikkatietoasiantuntija, joka ymmärtää, miten tietojärjestelmät toimivat ja 3) markkinoija, joka osaa myydä palvelun sekä kansalaisille että asiantuntijoille. Jos edellä mainitut osaajat päästetään toimimaan irrallaan toisistaan tai jos joku tai jotkut heistä puuttuvat kokonaan, ollaan tehottoman toiminnan tiellä.

Kohteiden esillepanon ja tuotteistamisen haasteita

Vaikka Genius loci -hanke lähti liikkeelle laajasta kartoitusvaiheesta, on kartoitusta toteutettaessa ollut pakko pitää mielessä myös tarjottujen kohteiden esillepanoon ja tuotteistamiseen liittyviä kysymyksiä. Minkä tyyppisiä tuotteita kartoitetusta materiaalista kannattaa yrittää synnyttää: yksittäisiä kohteita, kohteiden verkostoja vai reitistöjä? Minkälaiseen matkailujärjestelmään kohteita, kohdeverkostoa tai -reitistöä ollaan liittämässä? Minkälaisen porttien (gateway) kautta vierailijat

ohjataan kohteisiin (ks. Meyer 2004)? Jos kohteita markkinoidaan ulkomaalaisille, portteja ovat Helsinki-Vantaan, Kruunupyyn, Vaasan, Oulun ja Jyväskylän lentokentät. Jos markkinoinnin kohteina ovat kotimaan kansalaiset valtakunnan laajuisesti, portteja voivat lentokenttien lisäksi olla esimerkiksi matkakeskukset. Paikallisella tasolla portteina kohteisiin voivat toimia kuntien matkailuinfopisteet, tiekirkot ja kylätalot. Minkälainen suhde rakennetaan uusien kohteiden ja Keski-Pohjanmaan olemassa olevien matkailukeskittymien (Kokkola, Kalajoki, Kaustinen-Veteli ja Metsäpeuranmaa) välille? Jos kysymyksessä on kohdereitistö, pitää miettiä muun muassa, minkälaisista välietapeista reitti muodostuu ja miten vierailijat liikkuvat kohteiden välillä.

Myös tietoteknologian soveltaminen kohteiden esittelyssä tulee olemaan haastava tehtävä. Esimerkiksi karttapohja täyttyy hyvin nopeasti, jos siihen ladataan liikaa tietoa. GPS-paikannukseen perustuvan mobiiliteknologian etuna on, että paikkatieto on vierailijan mukana kulkevassa laitteessa, jolloin maastoon ei kohdetta luotaessa välttämättä tarvitse kajota mitenkään.

Ehkä tärkeimmän vaiheen Genius loci -hankkeen eteenpäin viemisessä muodostaa kuitenkin kohteiden teemoitus. Siinä tulee kiinnittää huomiota siihen, kenelle vaihtoehtomatkailemisen palveluja rakennetaan. Ollaanko myymässä pyhiinvaellusta, vaelluskohteita, kokemuksia vai keskipohjalaista kulttuuriperintöä? Vaeltajien motiivit vaihtelevat: ”syvähenkisyttä tavoittelevia” motivoi henkisyys, usko tai uskonto; ”turisteja” kulttuuri (kieli, kirjallisuus, historia; arkkitehtuuri, veistokset; pyhiinvaellus tutkimuskohteena; musiikki jne.) ja ”urheilijoita” liikunta (kävely, pyöräily) (Murray & Graham 1997: 518–520).

Søren Kierkegaardin (ks. esim. 1992) ajattelua soveltaen voidaan sanoa: 1) hengelliselle matkailijalle vaellus on hyppy järjellä tavoittamattomaan, 2) esteettisesti suuntautuva kulttuurimatkailemisen halua yksinkertaisesti nauttia maisemista ja kulttuurin tarjoamista iloista, kun taas 3) eettisesti asemoituvalla vaeltajalla pyhiinvaellus on itseurina ja kunnon testausta (Murray & Graham 1997: 518). Syvähenkisyttä tavoittelevat etsivät itseään ja ovat valmiita näkemään vaivaa sen eteen. Toisaalta heitä

voidaan pitää ympäristöystävällisinä matkailijoina. Kulttuurimatkailemisen on usein varakkaampi kuin syvähenkisyttä tavoitteleva, joten hän kuluttaa ehkä enemmän matkailutuotteita. Hän tulee ehkä mieluiten paikan päälle moottoriajoneuvolla, joten hän kuormittaa ympäristöä syvähenkistä matkailijaa enemmän. Syvähenkisyttä tavoittelevia ja urheilijoita varten reitillä on oltava kävely- ja pyöräiteitä. Joillekin vaeltajille matkalla oleminen on tärkeämpää kuin määränpäähen pääseminen. Tulee ratkaista, ollaanko myymässä tuotetta näille kaikille asiakasryhmille vai keskitytäänkö vain joihinkin segmentteihin.

Haasteiden laajuus ja syvyys

Kulttuurisen paikkatiedon hyödyntämisen haasteet levittäytyvät laajalle ja kaivautuvat syvälle. On vaikea kuvitella, että mikään yksittäinen taho kykenisi tehokkaasti kokoamaan ja ylläpitämään luonnon- ja kulttuuriympäristöä sekä niihin liittyviä tarinoita koskevaa, yleishyödyllistä tietojärjestelmää. Näin ollen tehtävää organisoimaan on velvoitettava ylin yleishyödyllisyydestä vastaava taho eli valtio. Paikalliset identiteetit ja niiden myötä kansallinen identiteetti ovat monella tavalla niin tärkeitä vaalimisen kohteita, että valtiolla ei ole varaa jättää niitä oman onnensa nojaan. Tehokkaan yhteiskäyttöisen tietojärjestelmän avulla saavutetaan kansantalouden tasolla myös kustannussäästöjä. Kun yhteiskäyttöisen kulttuurisen paikkatietojärjestelmän rakentaminen saadaan vireille, paikalliset matkailu- ja asumispalvelujen kehittäjät voivat ryhtyä suoraan tuotteistamaan ja markkinoimaan paikalliskulttuuria – ilman laajoja, resursseja vieviä alkukartoituksia – ja kun uusia kohteita ilmaantuu, ne voidaan tuoreeltaan liittää osaksi tietojärjestelmää.

Henkisesti tärkeitä paikkoja koskevan kansallisen tieto- ja palvelujärjestelmän rakentaminen edellyttää monenlaisen osaamisen yhdistämistä jatkuvan vuoropuhelun muodossa. Vuoropuhelun onnistuminen edellyttää yhteisen kielen ja tahdon löytämistä. Vain tätä kautta voidaan saavuttaa sellainen riittävä erilaisten toimijoiden välinen luottamus ja toimijoiden sitoutuneisuus, mitä tarvitaan tarkoituksenmukaisen kulttuurisen paikkatietojär-

jestelmän ja -palvelun aikaansaamiseksi. Humanistisen mystiikan, tietoteknisen rationaalisuuden ja liiketaloudellisen arvomaailman yhdistäminen on sekä haaste että mahdollisuus. Se, joka tässä onnistuu, saa aikaan jotain mielenkiintoista.

LÄHTEET

- Asetus paikkatietoinfrastruktuurista 2009. Valtioneuvoston asetuspaikkatietoinfrastruktuurista 725/2009. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090725>. [Viitattu 25.11.2010].
- Asetus paikkatietoinfrastruktuurista annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta 2009. Valtioneuvoston asetuspaikkatietoinfrastruktuurista annetun asetuksen 1 §:n muuttamisesta 1282/2009. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091282>. [Viitattu 25.11.2010].
- Collins-Kreiner, Noga 2010. Geographers and pilgrimages: changing concepts in pilgrimage tourism research. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 101(4), 437–448.
- Euroopan parlamentti & neuvosto 2007. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2007/2/EY, annettu 14 päivänä maaliskuuta 2007, Euroopan yhteisön paikkatietoinfrastruktuurin (INSPIRE) perustamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti 25.4.2007, L 108/1–14.
- K. H. Renlundin museo 2010. Keskipohjalaisia museoita ja kulttuuriympäristöjä -sivusto. Saatavissa: <http://museot.keski-pohjanmaa.fi>. [Viitattu 25.11.2010].
- Kierkegaard, Søren 1992. *Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments*. Vol. 1: Text. Käänt. & toim. Howard V. Hong & Edna H. Hong. Princeton University Press, Princeton.
- Kirkkopalvelut ry 2010. Taivaallinen taukopaikka -sivusto. Saatavissa: <http://www.taivaallinentauropaikka.fi>. [Viitattu 25.11.2010].
- Laki paikkatietoinfrastruktuurista 2009. Laki paikkatietoinfrastruktuurista 12.6.2009/421. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090421>. [Viitattu 25.11.2010].
- Luoto, Ilkka 2008. Paikat tekstit ja niiden henki. Johdatus geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriin ytimeen. *Nordia Geographical Publications* 37(2). Geographical Society of Northern Finland & Department of Geography, University of Oulu.
- Maanmittauslaitos 2010. Paikkatietoikkuna-sivusto. Saatavissa: <http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi/etusivu>. [Viitattu 25.11.2010].
- Maanmittauslaitos/Inspire-sihteeristö 2010. Paikkatietoinfrastruktuuri. Mitä ja miksi? Koulutuspäivä 14.10.2010. Saatavissa: <http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi/koulutus/>. [Viitattu 16.11.2010].
- Meyer, Dorothea 2004. Tourism routes and gateways: key issues for the development of tourism routes and gateways and their

- potential for Pro-Poor Tourism. Overseas Development Institute. Saatavissa: <http://www.odi.org.uk/resources/download/3100.pdf>. [Viitattu 18.2.2010].
- Murray, Michael & Brian Graham 1997. Exploring the dialectics of route-based tourism: the Camino de Santiago. *Tourism Management* 18(8), 513–524.
- Museovirasto 2010a. Kulttuuriympäristön rekisteriportaali. Saatavissa: <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>. [Viitattu 25.11.2010].
- Museovirasto 2010b. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY) -palvelu. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx. [Viitattu 25.11.2010].
- Nyström, Annika 2010. Tarinan ja paikan kohtaaminen – syvähenkiset paikat Keski-Pohjanmaalla. Esitys Maaseudun sopeutuminen -otsikolla Maaseutututkijatapaamisessa Karstulassa 26.8.2010.
- Patentti- ja rekisterihallitus 2010. Yritys- ja yhteisötietojärjestelmä. Saatavissa: <http://www.ytj.fi/>. [Viitattu 25.11.2010].
- Pikaopas INSPIRE-direktiivin toimeenpanoon 2010. Versio 1.1/4.10.2010. Maanmittauslaitos. Saatavissa: <http://www.paikkatietoikkuna.fi/web/fi/inspire-pikaopas>. [Viitattu 25.11.2010].
- Pohjois-Pohjanmaan kirjastot 2010. KirjastoVirma -sivusto. Saatavissa: <http://www.kirjastovirma.net/>. [Viitattu 25.11.2010].
- Rantanen, Jorma 2009. Keski-Pohjanmaan, Pietarsaaren ja Oulun Eteläisen alueen korkeakoulurakenteen kehittäminen. Professori Jorma Rantasen selvitys/kehittämistäraportti 31.1.2009. Moniste. Saatavissa: <http://www.chydenius.fi/pdf/korkeakouluselvyts>. [Viitattu 25.11.2010].
- Saarijärven-Viitasaaren Seudun Matkailuyhdistys 2010. Luontoreitit-sivusto. Saatavissa: <http://www.luonnonvoimaa.net/luontoreitit/>. [Viitattu 25.11.2010].
- Soja, Edward W. 1980. The socio-spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers* 70(2), 207–225.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010. Kansanrunousarkiston internet-sivut. Saatavissa: <http://www.fnlit.fi/kra/index.htm>. [Viitattu 25.11.2010].
- Suomen ympäristökeskus 2010. OIVA – Ympäristö- ja paikkatietopalvelu asiantuntijoille -palvelu. Saatavissa: <http://www.wp2.ymparisto.fi/scripts/oiva.asp>. [Viitattu 25.11.2010].
- Tilastokeskus 2010. Yritys- ja toimipaikkarekisteri. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/yritysrekisteri/index.html>. [Viitattu 25.11.2010].
- Turner, Victor 1973. The centre out there: pilgrim's goal. *History of Religions* 12(3), 191–230.
- Vetelin Kotiseutuyhdistys 2010. Vetelin Kotiseutuyhdistyksen kotisivut. Saatavissa: <http://www.kase.fi/kotiseutuyhdistys/>. [Viitattu 25.11.2010].